

RAPPORT 2014:74

Pdf: www.stockholmslansmuseum.se

PLATS FÖR ALLA

- om att medvetandegöra hur historia skrivs kring kulturmiljöer

Tove Stjärna

© Stockholms läns museum

Omslag: Vägvisare vid Rösaring. Foto författaren.

Allmänt kartmaterial: Lantmäteriverket. Medgivande 97.0133

Nacka 2014

INNEHÅLL

Bakgrund till projektet.....	1
Syfte med Plats för alla.....	2
Skyltar som medel för att berätta historia.....	3
Att analysera skyltar ur ett delaktighetsperspektiv.....	4
Urval.....	4
Kriterier för analys.....	5
Resultat.....	6
— eller hur kan vi arbeta istället?.....	12
Plats för alla — sammanfattning.....	13
Referenser.....	13

BILAGA 1

Förteckning över skyltar samt analysdel

Bakgrund till projektet

En viktig del av Stockholms läns museums verksamhet är arbetet med länets kulturhistoriska besöksmål. Sedan flera år tillbaka drivs projektet *"Upptäck länet"* i syfte att uppmärksamma kulturhistoriskt intressanta platser i länet. Projektet är under utveckling och föreliggande projekt *"Plats för alla"* är en del i förändringsarbetet med Upptäck länet. Idag presenteras ett åttiotal besöksmål på Stockholms läns museums hemsida men arbetet pågår med att skära ned detta antal och i dagsläget är cirka 25 besöksmål utvalda för vidare arbete. Tanken är att med ett mindre antal prioriterade besöksmål kan museet bättre svara för att kvalitet och standard vid respektive plats upprätthålls och utvecklas.

Upptäck länets målgrupp är invånarna i Stockholms län. Det vill säga en väldigt stor och varierad grupp. Att samtliga inom denna grupp ska känna engagemang och förståelse för länets kulturarv är en i det närmaste omöjlig uppgift. Men det finns sätt att arbeta med kulturhistoriska miljöer som i alla fall ökar möjligheterna för fler att känna delaktighet.

Flera studier har under senare år visat på att den information som presenteras invid kulturhistoriska miljöer kan upplevas som till exempel exkluderande (Högberg och Persson 2012) eller som tillrättalagd och ensidig och att expertisen som skrivit till exempel skyltar inte tagit hänsyn till mottagaren (Karlsson och Nilsson 2001). Anledningarna till att det ser ut så här är flera men till stor del kan det bero på att informationen är utformad så att den förmedlar en känsla av tillhörighet. Något som kräver att läsaren hör till samma kulturella och/eller sociala sammanhang som förmedlas på skylten för att kunna känna delaktighet eller för att till och med kunna förstå informationen. Detta problem existerar inte bara inom kulturmiljövården, men det är starkt hindrande för kulturmiljövårdens mål att skapa ett rättvist och solidariskt kulturarv.

"Plats för alla" är till stor del inspirerat av pilotstudien *"Nya och gamla berättelser. Ett pilotprojekt om att tänka nytt om gestaltning av och berättelser om fornlämningar och kulturmiljöer i Skåne län"* som genomfördes vid Länsstyrelsen i Skåne län av Anders Högberg och Eva Persson. Detta projekt var en del av Länsstyrelsernas samarbetsprojekt *"Kalejdoskop"* som bedrevs mellan 2010-2012 i syfte att förändra länsstyrelsernas verksamhet och bidra till att fler människor blir berörda och delaktiga i kulturmiljöarbetet.

Inom *"Nya och gamla berättelser"* togs utgångspunkt i den klyfta som finns mellan studier som gjorts inom kulturarvssektorn om hur det antikvariska arbetet skulle kunna utföras för att öka t.ex. medborgarinflytande, demontera en nationalistisk kulturarvssyn och förmedla alternativa berättelser och problemet med att genomföra detta arbete i praktiken. Projektets ambition var att försöka överbrygga denna klyfta och integrera forskning och praktik med målet att finna relevanta och realistiska

arbetsformer för att gestalta och tillgängliggöra fornlämningar och kulturmiljöer. Man angrep problemet från två håll, dels genom en analys av hur fornlämningar och kulturmiljöer gestaltas och tillgängliggörs på plats ute i landskapet och dels genom att genomföra en text- och bildanalys av informationsskyltar på ett antal platser.

Syftet med "Plats för alla"

Huvudsyftet med föreliggande projektet har varit att skapa förutsättningar för att fler länsinvånare ska kunna känna delaktighet och förståelse för länets kulturmiljöer. I likhet med *"Nya och gamla berättelser"* är det informationsskyltarna som sitter uppsatta vid respektive besöksmål som är föremål för analys och då främst ur ett delaktighetsperspektiv.

Anders Högberg och Eva Persson pekar i *"Nya och gamla berättelser"* på det stora glapp som finns mellan forskningen om hur kulturmiljövårdsarbete kan bedrivas för att uppnå de kulturpolitiska målen och det praktiska arbetet. Syftet med *"Nya och gamla berättelser"* var som nämnts ovan att komma fram till nya arbetssätt och nya sätt att gestalta och berätta om fornlämningar och kulturmiljöer i Skåne. Tanken var att detta kunde uppnås genom att hitta:

- nya berättelser att koppla till befintliga kulturmiljöer, och
- nya sätt att berätta om det vi tidigare berättat om.

Precis som Högberg och Persson skriver kan dessa punkter vid första anblick ses väl banala, men tänker man på vad de innebär inser man att det i grunden innebär ett förändrat arbetssätt. *"Nya och gamla berättelser"* fokuserade på Länsstyrelsens arbete i Skåne, men tankarna är i sin helhet applicerbara på flertalet institutioner som arbetar med kulturmiljövård, däribland Stockholms läns museum.

På Stockholms läns museum, i likhet med de flesta andra institutioner som arbetar med praktiskt kulturmiljöarbete, har arbetet växt fram organiskt under lång tid och blivit influerade av både sin samtid och av de personer som arbetat med det. Det vill säga, det finns en redan etablerad praktik och det finns ett kulturlandskap som museet varit med och gestaltat ute i länet. Detta måste man förhålla sig till. Det finns till exempel ingen möjlighet att omedelbart byta ut samtliga av läns museets producerade skyltar, även om ny forskning skulle visa på att informationen på dem är förlegad eller kan, som detta projekt visar, i vissa fall upplevas som exkluderande.

Ett delmål med *"Plats för alla"* är därför att internt på Stockholms läns museum skapa en medvetenhet om de praktiker vi arbetar inom i kulturmiljövårdsarbetet. En förhoppning är även att detta arbete ska ta sig utanför museets väggar, likt *"Nya och gamla berättelser"* och inspirera fler aktörer inom kulturmiljövården.

Ett annat delmål är att ge förslag på hur vi på museet kan arbeta på ett nytt sätt med att gestalta kulturmiljöer. Detta är den allra svåraste biten. Inom ramen för projektet är fyra nya skyltar under produktion med utgångspunkt i det som kommit fram i projektets analysdel. Dessa kan ses som en trevande början på något som behöver bli större. Att förändra *hur* vi skriver historia är ett enormt arbete och här måste även en diskussion tas om vilka metoder vi använder för att berätta och gestalta kulturmiljöer. I denna analys är det skyltmaterialet som utgör basen. Men museet använder även andra sätt att förmedla kunskap på. Vi har till exempel en väl utvecklad pedagogisk verksamhet som bland annat innefattar skolverksamhet. På hemsidan finns en nästan oöverskådlig information om mängder av kulturhistorisk miljöer. Vi har under flera år arbetat med projektet *"Tillgängligt landskap"* där bland annat dramatiserade ljudfiler har skapats i syfte att fler personer, även de med funktionsnedsättningar, ska kunna besöka och uppleva besöksmål i länet.

Dessa verksamheter och sätt att arbeta analyseras dock inte inom ramen för *"Plats för alla"*, utan det är skyltmaterialet som står i fokus och för några utvalda platser har även skötsel och allmän gestaltning av miljöerna kortfattat tagits med i analysen.

Skylltar som medel för att berätta historia

Det finns fördelar med att skylta ett landskap. Kanske är den främsta att platsen görs synlig. Är man till exempel på resande fot kan en skylt göra att man stannar upp för att se vad det är för en plats. Men ofta är en skylt den enda information som finns på platsen. Med andra ord spelar det stor roll vilken bild som förmedlas på skylten för vilken upplevelse man får av platsen. Det är även så att skylten står på en plats som oftast valts ut av kulturarvsinstitutioner som till exempel Riksantikvarieämbetet, Länsstyrelsen, eller ett länsmuseum. Indirekt innebär detta att andra platser kanske inte syns eller uppmärksammas och vissa forskare går så långt som att mena att de som arbetar med kulturmiljövård, ja de utövar också makt. Detta innebär dock mycket sällan makt som kommer från ett givet centrum med en förutsagt agenda. Istället är det ofta goda intentioner som styr, men det innebär till sist och syvende att det är vissa dominerande grupper som tagit på sig/fått rätten att problematisera och leda andra, det handlar med andra ord till stor del om vem som har/får/tar sig tolkningsföreträde (jmf Pripp 2007; Högberg 2013).

Informationsskylten är sålunda en metod, och en metod som haft kraftig genomslag inom den antikvariska världen sedan många decennier tillbaka. Något som gjort att det sällan diskuterats om skylten egentligen är ett lyckat metodologiskt grepp och "att skylta" har nästan kommit att ses som ett måste (jfr Gustafsson & Karlsson 2004).

Skylden har gått igenom en historia från att i stort sett bara innehålla enstaka upplysningar som till exempel texten "Fornminne" till att innehålla fantasifulla tolkningar om "hur det kan ha varit förr". Då skyltproduktionen är en del av arbetet med kulturmiljöer så följer den trender och strömningar i samhället. Man kan se en förändring från att förmedla en expertröst till ett något mer nyanserat anslag där man öppnat upp för viss mångtydighet, alternativa tolkningar och försöka till dialog med skyltläsaren.

Men skylten har i sin essens ett problem, i det att den inte kan dialogisera eller svara på besökarens frågor. I analysen nedan ges några exempel där textförfattaren försökt att öppna upp för en dialog genom att på skylten leda in läsaren i en historisk kontext och sedan fråga vad hen tror. Ett grepp som lätt faller platt eftersom läsaren inte kan få respons på sina tankar. Skyltar är och förblir ett system där kommunikationen är en enkelriktad monolog med avsändare och mottagare. Är skylten med andra ord ett förlegat medel? (jfr Gustafsson & Karlsson 2004:83ff).

Kanske är det så. Men i dagsläget är praktiken fotfarande stark kring att skylta platser samt att det inte finns några bra alternativ. Hemsidor och QR-koder kommer dock allt mer, med fördelen att med hjälp av dem kan mycket mer information få plats, olika perspektiv kan få utrymme och informationen kan förändras både snabbare, lättare och billigare, än på en skylt. Men dessa är än så länge komplement till skylten och vi behöver därför även arbeta med den information som står där ute i landskapet och inte luta oss tillbaka och tänka att vi lägger krutet på att presentera en mer inkluderande och mångfacetterad historia med hjälp av cyberrymden.

Att analysera skyltar ur ett delaktighetsperspektiv

För att kunna förändra hur vi gestaltar och skriver historia måste vi först ta reda på hur vi gjort detta tidigare och uppmärksamma det som kan vara problematiskt.

Det är viktigt att påpeka att projektet valt att fokusera på det som kan upplevas som problematiskt. Det vill säga — det finns en mängd skyltar som också är bra. De är enkla och raka med saklig information. Dessa skyltar har fått få kommentarer vilket sålunda beror på att det inte finns några direkta problem att belysa (se bilaga 1)

I likhet med "*Nya och gamla berättelser*" har skyltarna inom "*Plats för alla*" studerats utifrån om de genom sin text och bild kan upplevas exkluderande, med utgångspunkt i ett antal uppställda kriterier (se nedan). Analysen är inte gjord utifrån ett målgruppsperspektiv. Skyltarna har således inte studerats utifrån om de skulle vara exkluderande, eller inkluderande, för någon specifik grupp av människor.

Urval

De skyltar som valts ut för analys är de som är producerade av Stockholms läns museum och som ingår i Upptäck länets satsning på 25 kulturmiljöer. Sammanlagt rör det sig om 63 skyltar fördelade på 21 besöksmål (fyra besöksmål har skyltar

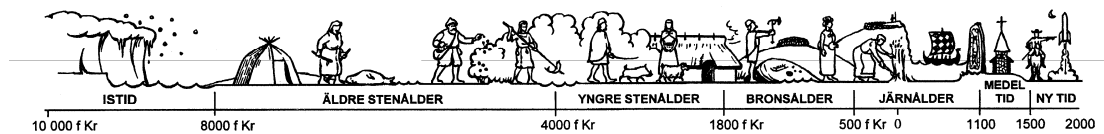

Fig. 1. Den tidslinje som förekommer på de flesta skyltarna från 2000-talet och framåt. Tillverkad av Mats Vänehem.

producerade av andra aktörer varför de ej tagits med i analysen).

Skytarna är uppsatta från 1990-tal fram till 2013. Majoriteten är i liggande A3 format och majoriteten har både text och bild men det finns även ett fåtal skyltar med endast text. På flera skyltar förekommer en tidslinje (se fig. 1).

Kriterier för analys

Skytarna har studerats utifrån samma kriterier som inom *"Gamla och nya berättelser"* samt att jag har lagt till ytterligare en kategori – faktafel

- *Språkets sammansättning*
- *Förgivettaganden*
- *Motsägelser*
- *Bilden*
- *Faktafel*

Språkets sammansättning: Är skylten rak och enkel att förstå? Förekommer det "fikonspråk" t.ex. facktermer eller begrepp som inte förklaras? Förekommer det tempusblandningar? Syftningsfel? Tanken med att undersöka detta är att om skylten är svår att förstå är det lätt att känna att den är skriven för någon annan och då kan en känsla av att vara exkluderad uppstå.

Förgivettaganden: Står det saker på skylten som inte förklaras utan refereras till som om de är självklara, som om läsaren redan vet något om dem? Detta rör ofta saker som man delar om man har samma kulturella bakgrund och erfarenheter, till exempel erfarenheter som man får om man gått i svensk grundskola. Det vill säga sådant som ofta betraktas som en kunskapsmassa delad av alla, men som egentligen är specifikt för en social gemenskap man rört sig inom. Här ingår även strukturer, t.ex. genusförhållanden eller maktförhållanden, som kan ha följt med på skylten som en självklarhet fast de egentligen är specifika för ett visst kulturellt sammanhang eller kunskapsstradition.

Motsägelser: Hänger samman med den språkliga sammansättningen. Finns det motsägelsefulla saker på skylten, t.ex. står det en sak i huvudtexten medan bildtexten säger något annat? Detta kan vara hindrande för förståelsen och skapa en känsla av att skylten egentligen riktar sig till någon annan.

Bilden: Samspelar bild och text? Denna hänger även samman med motsägelser.

Faktafel: Förekommer det faktafel på skylten. Det kan röra sig om rena felaktigheter men även att kunskap har tillkommit efter skylten tillverkades, t.ex. om en arkeologisk undersökning har utförts efter det att skylten skrevs. Förekommer det spekulationer på skylten som gör det svårt för läsaren att avgöra vad som är vetenskap och eller ej? Är det svårt att veta vad som är fakta eller inte så kan skylten bli sår att förstå och i och med det exkluderande.

Resultat

Det finns ett antal generella iakttagelser från varje kriteriekategori som är återkommande och som kan lyftas fram.

Den språkliga sammansättningen

I flera fall används begrepp som är svåra att relatera till och som inte heller förklaras. I många fall är detta säkerligen omedvetet från skyltproducentens sida, kanske för att begreppen ingår i den "kunskapsmassa" som t.ex. svensk grundskola förser många med. Men ibland handlar det även om begrepp som är rena specialistord som du behöver vara specialintresserad för att förstå, t.ex. ha läst arkeologi, historia eller byggnadsvård. Ett återkommande problem är:

Titlar utan förklaring

I fler av texterna nämns titlar som t.ex. lagman, riksråd, brukspatron, friherre, vicekonsul etc, men mycket sällan förklaras vad det innebär att vara det ena eller det andra. Frågan är om dessa titlar ibland ens är av betydelse. Anser skyltproducenten att de är viktigt att ha med dem så behöver man förklara mycket kort vad det har för innebörd att vara t.ex. friherre. Risken är annars stor att de som inte har denna kunskap känner att skylten egentligen riktar sig till någon annan. Begrepps användningen kräver helt enkelt en förförståelse som alla inte delar.

Fikonspråk

Framförallt handlar detta om akademiska termer eller termer som man ofta behöver ha specialkunskap inom ett ämne för att förstå. Några exempel på detta är: stensättning, skivhus, landhöjning, kulturlager, fosfatvärden, blota etc. Delar av dessa begrepp kan förstås om man gått i t.ex. svensk grundskola, men många av dem är svåra att förstå även för mig som har en kulturhistorisk utbildning.

Åtgärd:

De två problemområdena ovan är relativt lätta att komma åt om man är medveten om att de finns. Begreppen kan enkelt förklaras och man kan även ta sig en funderare på om de verkligen tillför historien något eller om de slentrianmässigt har fått följa med.

Om man är osäker på om ett begrepp är svårt att förstå eller ej kan ett enkelt sätt att testa detta vara att fråga någon utanför kulturmiljövårdssektorn om hen vet vad begreppet innebär.

Förgivettaganden

På skyltarna förekommer några olika typer av förgivettaganden vilka kan leda till att en läsare kan känna sig exkluderad. Till stor del rör det sig om att strukturer framställs som självklara, t.ex. gällande genusaspekter och maktförhållanden i forntiden. Men det handlar även om att fakta och begrepp inte förklaras närmare utan framstår som om det är något man redan bör veta vad det är, exempelvis kan det talas om platser som om att man ska veta vart de ligger eller att tidsperioder finns med utan att det närmare redogörs för när de inträffade. Det förekommer även att äldre kunskap redovisas utan att man talar om vad man tror idag. Något som kan leda till tron att det man anser idag är så självklar kunskap att den inte behöver redogöras för, det vill säga här finns en risk för känsla av exkludering. Att få till en skylt som inkluderar alla är dock en omöjlighet men kanske kan användandet av vissa svåra begrepp locka till vidare kunskapssökning. Väljer man att göra på detta sätt är det dock viktigt att det man gör det medvetet och att skylten i sin helhet ändå går att förstå. Nedan redovisas huvudtyper av problematiska förgivettaganden som identifierats i analysen.

Genusproblematik

Ett problem som troligen sitter något djupare än begreppsförklaring är fördelningen på skyltar mellan män, kvinnor och barn. Dels handlar det om vems historia man skriver och dels hur man har valt att skriva den. Människor är centrala på de flesta av skyltarna, och det är människors berättelse man velat förmedla. Men resultatet har blivit relativt ensidigt och det som överväger är en manlig historia.

På skyltarna nämns män 102 gånger, kvinnor 24 gånger och barn 5 gånger. Det är dels namn på personer, men när det rör sig om förhistoria är det ofta epitet av olika slag. Män nämns som t.ex. ledare, make, pappa, prins, broder, storman, storbonde. Kvinnor nämns främst som hustru och fru. Kvinnor förekommer även i större utsträckning med bara förnamn medan män har hela sitt namn utskrivet. Allmänt hållet förekommer det även att kvinnor beskrivs som just kvinna eller i ett fall som gumman. Barn nämns som barn, söner och dotter. Den man som förekommer på flest skyltar är Jarlabanke som nämns på 8 skyltar medan Heliga Birgitta nämns på 7 skyltar.

På bilderna finns det sammantaget cirka 200 människor avbildade, dels på foto och dels på teckningar. Jag har dock valt att plocka bort de fyra gruppbilder som finns med arbetare från Sickla industriområde, Skebo bruk, Söderby sjukhus och Vira bruk. På dessa bilder är det i stort sett bara män, vilket dock kan vara bra att ha i åtanke rörande diskussionen nedan om att man valt att lyfta fram en manlig historia. Tas de med blir andelen män på bilderna betydligt högre. Inte heller människor avbildade på

kyrkmålningar har tagits med då syftet med att ha med målningarna inte har varit att peka på människorna utan mer på konstnären eller konsten i sig.

På de skyltar som blir kvar förekommer cirka 145 människor, i flera fall går det inte att avgöra om man velat avbilda en man eller kvinna men i de fall där detta går rör det som om 69 män och 28 kvinnor. Barn förekommer 4 gånger.

Denna korta analys pekar på att man medvetet, eller omedvetet, valt att lyfta fram männens historia. Männerna framställs även i flera fall som de drivande, de som fört historien framåt medan kvinnorna ges en roll av framförallt hustru. Många gånger är det uppenbart att man skulle kunna vänt på perspektivet och börjat med att berätta om kvinnan. Denna typ av exkludering kan vara svårare att komma åt eftersom vi har ett stort bagage av en manlig historieskrivning att förhålla oss till. Barn nämns i stort sett inte alls. Det vill säga en stor del av de människor som varit aktiva i förhistorien och i historien har exkluderats och detta påverkar hur vi upplever skyltarna och den historia de förmedlar idag.

Ett argument som ibland dyker upp vid denna typ av analys är att historien varit manlig och att kvinnor har tenderat att få stå tillbaka. Argument av denna typ tar dock sällan hänsyn till att även historieskrivningen är manlig och att man aktivt eller omedvetet valt bort att berätta kvinnors och barns historia. En anledning till den sneda könsfördelningen inom denna analys är till stor del beroende på att man valt att lyfta de manliga delarna av miljöerna. På en av skyltarna i Sickla möts man t.ex. av ett citat av en kvinna men bilderna visar bara män. Det vill säga, det finns kvinnor och barn kopplade till dessa miljöer men deras historia är ofta svårare att komma åt och därför osynliggörs de nästan helt.

Åtgärd:

Medvetenhet! Det är med största sannolikhet så att denna snedfördelning i könsperspektivet är oreflekterad. Men skapas medvetenhet kring detta och man ställer sig frågan vilken och vems historia man vill berätta så måste man reflektera över de perspektiv som använts tidigare och de man själv kommer att använda.

Blandande av gammal kunskap, ny kunskap och folketro

På en del skyltar förekommer det en förvirring mellan de perspektiv som vetenskapen står för och de som kommer från folktron. Ibland framgår det vad som är vad, men ibland är det svårt att förstå om detta är något som t.ex. arkeologerna tror idag eller om det är tro eller om det är kunskap som är gammal och förlegad. Ett exempel är när skålgropar tas upp. Då nämns ofta folketro om älvkvarnar och att bönderna har offrat i dem, men det nämns inget om vart vetenskapen står idag. Detta kan göra att man förleds att tro att man bör veta vad man tror om skålgropar idag vilket kan upplevas som exkluderande om man inte vet det (vilket de flesta inte gör). Att redovisa äldre kunskap förekommer på en del skyltar och är förvirrande. Ibland får man känslan av

att skyltproducenten velat få med så många perspektiv som möjligt för att man kanske själv har haft svårt att ta ställning till vad som är aktuell kunskap idag.

På många skyltar kan jag som arkeolog förstå bakgrunden till att man redovisar flera olika perspektiv och meningar. Jag vet i vissa fall till och med vem som skrivit vad och vad olika synsätt beror på, men detta är inte allmän kunskap. Det blir tydligt att skyltproducenten många gånger velat hålla flera möjliga perspektiv öppna, men nackdelen med detta är att det istället kan upplevas som svårbegripligt och att texten blir onödigt tung. Extra tydligt blir detta på de skyltar som bland annat tar upp ortnamn eftersom denna forskning i sig ofta är svårgreppbar och rör sig mellan två discipliner.

Åtgärd:

Röd tråd! Har skylten en röd tråd för vad man vill berätta så blir det lättare att hålla sig till fakta och de perspektiv man belyser blir tydligare för läsaren. Det är inte nödvändigt att redogöra för äldre perspektiv. Se skylten som en färskvara, även om den inte kanske inte alltid är det. Den kommer inte att vara mer legitim om fem år för att den traderar äldre kunskap, snarare tvärtom.

Vi och våra

På några av skyltarna förekommer meningar som innehåller till exempel begreppen "våra förfäder", "vår tideräkning", "vi känner till" och liknande skrivelser som hänvisar till en grupp av människor. Många kan känna sig delaktiga i denna odefinierade grupp, men många gör det säkerligen inte. Att gruppen inte är definierad gör det underförstått att man ska känna tillhörighet och gör man det inte är det lätt att känna sig exkluderad. Dessutom kan skylten bli svårare att förstå när det förekommer skrivelser om att "vi känner till" och så vidare eftersom gruppen som känner till något är okänd och känner man inte till X eller håller med om X så är man tydligen inte del av gruppen och riskerar sålunda känna sig exkluderad.

Åtgärder:

Medvetenhet! Jag tror att dessa ord oftast kommer slentrianmässigt. Tänker man på ordval här så kommer man undan risken för en känsla av exkludering.

Referenser

Det förekommer, framförallt i bildtexter, hänvisningar till t.ex. tidskrifter, arkiv som t.ex. ATA, och litterära verk. Att skriva ut detta är en akademisk tradition, men i och med det kan det även upplevas som obegripligt och exkluderande. Att ATA står för Antikvariska topografiska arkivet är till exempel något som de flesta inte har en aning om och att då skriva ut det kan göra att läsaren känner att skylten egentligen är riktad till någon annan.

Åtgärder:

Tänk på att en skylt är inte en akademisk text.

Platser

Ofta nämns många platser på skyltarna. Man har velat knyta ihop ett område och visa hur olika delar hänger samman, men då det inte alltid förekommer en karta blir denna information bara begriplig för de med lokalkännedom. Det vill säga övriga läsare exkluderas.

Åtgärder:

Ha med en enkel karta eller skriv skylten på ett annat sätt där lokalkännedom inte blir av betydelse. Ofta kan platsnamnen bara bytas ut till mer allmänna termer.

Järnålderns samhälle – en manlig historia

Jag har valt att ta med denna del då väldigt många av museets skyltar handlar om den yngre järnåldern och att det till stor del är samma historia, perspektiv och strukturer som förmedlas på skyltarna.

Ett genomgående problem är att det man valt att belysa är ett manligt dominerat samhälle med män i toppen där kvinnor sällan nämns alls. På minst en skylt förutsätter man att det ligger en hövding eller en storman i en gravhög, fast inga undersökningar har utförts och det faktiskt inte heller finns någon forskning som stödjer att så skulle vara fallet. Det vill säga man har medvetet eller omedvetet spelat på fördomar och en föråldrad syn på tidsperioden.

Ett problem är även att texterna ofta förutsätter att läsaren har ett kunskapsbagage som gör att hen förväntas förstå texterna mot en bakgrund av hur det varit tidigare i historien och hur det blev sen. Det vill säga det finns risk för att man inte alls förstår och därmed känner sig exkluderad om man inte har kunskap om svensk historia.

Under denna rubrik vill jag även kort nämna problemet med gravgåvor eller att det på många skyltar står att det har hittats saker i gravarna. Vad en gravgåva är och att de föremål som ligger i gravar kan vara gravgåvor kräver att man har viss kunskap om eskatologi och känner till att man under till exempel järnåldern tänkte sig ett dödsrike. Detta är inte allmän kunskap, utan något man tagit till sig i till exempel svensk grundskola.

Åtgärder:

Medvetenhet samt aktivt val av vilken/vems historia man berättar. Det finns mängder av nya perspektiv och ny forskning kring järnålderns samhälle. Inte minst rörande genus. Att ta till sig endast lite grann av detta skulle ge nya historier och tankar kring besöksmålen.

Tidsperioder

På många av skyltarna finns en tidslinje, vilket är utmärkt. Men många gånger nämns tidsperioder som inte är inprickade på denna linje, till exempel vikingatiden, frihetstiden osv. Då dessa inte är insatta på tidslinjen borde de skrivas ut i årtal eller redogöras för på annat vis för att göra texten lätt att förstå.

Åtgärder:

En mer detaljerad tidslinje eller att årtal skriv ut.

Motsägelser

Det förekommer få motsägelser på skyltarna, det rör sig om några enstaka fall där t.ex. årtal skiljer sig mellan tidslinje och huvudtext men i försumbar utsträckning

Åtgärd:

Troligen kan detta lätt lösas genom noggrannare korrekturläsning.

Bilden

Det förekommer en del problem på bilderna som kan leda till en känsla av exkludering. Framförallt finns det två problem, dels att bilden har figurer eller text som inte förklaras, det vill säga det framstår som man ska veta vad de betyder. Dels förekommer det att huvudtexten talar om en sak medan bilden visar en annan, t.ex. att texten handlar om boplatzlämningar medan bilden visar en grav.

Åtgärder:

Delar av detta kan troligen lösas genom noggrannare korrekturläsning. Problemet med att text och figurer inte förklaras på bilderna handlar nog även det om att bli medveten om att de existerar. Många gånger används även samma bild på olika skyltar, vilket säkert har sin grund i resursfrågor, men gör att bilden kanske egentligen inte är så lämplig till en viss text utan bara fått följa med. En lösning på det är tillverkning av nya bilder. Vilket kanske även kan leda till att man kan komma åt den genusproblematik som talas om ovan under förgivettaganden.

Faktafel

Det förekommer inga omfattande faktafel på skyltarna. De få som finns beror främst på att det tillkommit information efter skyltens tillverkning som gör att skylten behöver uppdateras, t.ex. att ny kunskap framkommit i och med en arkeologisk undersökning. I några fall förekommer det dock rena fel som troligen beror på att äldre texter legat till grund för den nya skylten, vilket lett till att äldre förlegad kunskap traderats. Ett något större problem är dock att det förekommer spekulationer som gör att det blir svårt för läsaren att avgöra om detta är just en spekulativ diskussion eller om det är vetenskapliga fakta.

Åtgärder:

Den enklaste åtgärden för skyltar med äldre kunskap är att de byts ut, men här måste man självklart vara medveten om resursfrågan. Ett sätt att angripa detta om man inte har möjlighet att just då byta ut skylten är att uppdatera hemsidan med den nyare informationen. Rörande spekulationer och faktafel så tror jag att en noggrannare

faktaundersökning skulle lösa flera problem. Finns det inte någon inom museet som kan läsa texten så kan det vara värt att utnyttja museets breda kontaktnät för hjälp med detta. Då en skylttext är kort och koncis behöver detta sannolikt inte medföra några större kostnader.

Sammanfattande kommentarer — eller hur kan vi arbeta på nya sätt?

Det är viktigt att återigen påpeka att kulturmiljöarbetet, och sålunda arbetet med skyltar och gestaltning av besöksmålen, ingår i en sedan länge etablerad praktik. Den analys som har genomförts inom föreliggande projekt har valt en vinkel— frågan om delaktighet. Det hade varit fullt möjligt att välja andra vinklingar också, till exempel skulle jag kunna ha studerat skyltarna kronologiskt för att se hur praktik och tradition att förmedla kulturhistoria har förändrats. Syftet med att studera dem ur ett delaktighetsperspektiv har dock varit att det relativt enkelt går att peka på hur man kan förändra sitt arbetssätt för att kunna inkludera fler människor.

Jag är i det närmaste övertygad om att flera av de problem som pekats på ovan har tillkommit genom oreflekterad exkludering. Det vill säga, man har arbetat inom en praktik och tradition där dessa frågor inte varit aktuella att ta ställning till eller inte varit synliga alls. Problemet som adresseras inom "*Nya och gamla berättelser*" om klyftan mellan forskning om kulturmiljöarbete och det praktiska arbetet blir tydlig här. Det finns till exempel hyllmeter med forskning kring genus och förhistoria, men den sipprar ned mycket långsamt till de praktiska arbetet. Det finns en mängd orsaker till att det ser ut så här, men det enklaste sättet att komma till rätta med dessa problem är att medvetandegöra och belysa dem — vilken historia är det vi vill berätta? Är det människans historia? Barnens? Kvinnornas? Eller kanske något helt annat? Det viktiga är att medvetenhet skapas kring att det är inte en objektiv historia som belyses utan en historia med starka rötter i en viss historieskrivning. Ser man bakgrunden till traditioner och praktiker, blir det lättare att förändra dem.

En reflektion som går hand i hand med detta är att man kan ana en vilja att förmedla en form av grundkunskap på skyltarna. En god tanke, men denna kunskap har ibland kommit att bära med sig till exempel exkluderande perspektiv förklädda till kunskap. Det finns grundläggande fakta som en större majoritet av forskarvärlden stödjer, men perspektiven skiftar och är mycket mer omdiskuterade. Detta innebär inte att man ska undvika olika perspektiv, utan att man måste vara medveten om dem. Ett sätt att komma åt detta är att se varje ny skyltproduktion som ett litet, välavgränsat forskningsprojekt. Vad är syftet med skylten? Vilka frågor vill jag att den ska belysa? Detta kan låta tidskrävande men så behöver inte vara fallet. På Stockholms läns museum besitter vi en mycket god kompetens inom flera ämnen, samt att vi har ett mycket stort kontaktnät inom till exempel universitetsvärlden och med övriga kulturhistoriska institutioner. Att ta reda på vart forskningen står idag i olika frågor, behöver sålunda inte ta mer än några timmars arbete. Den stora faran om man inte

gör detta, är att man fortsätter att tradera historien utifrån exkluderande perspektiv, vilket i förlängningen motarbetar önskan om fler människors känsla av delaktighet i kulturhistorien.

Ovanstående hänger även samman med problemet att det ibland på skyltarna traderas kunskap som idag saknar vetenskapligt stöd och att folketro blandas med fakta. Jag tror att det i flera fall handlar om att man kopierat text från äldre skyltar och att traditionen är stark att man ska förmedla flera perspektiv, vilket leder till att det vetenskapliga perspektivet försvinner i mängden och skylten blir svår att förstå.

Plats för alla - sammanfattning

Huvudsyftet med projektet är skapa förutsättningar för fler länsinvånare att känna delaktighet och förståelse för länets kulturmiljöer. Vägen dit är tänkt att gå via två delmål, dels att skapa medvetenhet om de praktiker vi arbetar inom i kulturmiljövårdsarbetet på Stockholms läns museum och dels genom att komma med åtgärdsförslag på hur vi kan arbeta med kulturmiljöer på ett nytt sätt.

Inom ramen för projektet har text och bild på 63 skyltar analyserats utifrån fem uppställda kriterier. De resultat som framkom vid analysen kan hjälpa till att medvetandegöra och belysa problemområden som gör att skyltar kan upplevas exkluderande. De förslag till åtgärder som presenteras kan i sin tur hjälpa till att överbygga klyftorna mellan forskning om kulturmiljövårdsarbete och det praktiska arbetet och i och med det understödja ett historieberättande som är mer inkluderande för fler människor.

Inom ramen för projektet ingår också produktion av fem nya skyltar med utgångspunkt från projektets resultat. På så sätt har projektets resultat redan börjat att omsättas i praktiken och förhoppningen är att detta också ska nå ut till fler aktörer som arbetar med kulturmiljöfrågor.

Referenser

Gustafsson, A & Karlsson, H. 2004. *Plats på scen. Kring beskrivning och förmedling av Bohusläns fast fornlämningar genom tiderna*. Uddevalla.

Högberg, A. 2013. *Mångfaldsfrågor i kulturmiljövården. Tankar, kunskaper och processer 2002-2012*. Lund.

Högberg, A. & Persson, E. 2012. *Nya och gamla berättelser. Ett pilotprojekt om att tänka nytt om gestaltning av och berättelser om fornlämningar och kulturmiljöer i Skåne län*. Länsstyrelsen i Skåne, rapport 2012:01. Malmö.

Karlsson, H & Nilsson, B. 2001. *Arkeologins publika relation. En kritisk granskning*. Göteborg.

Pripp, O. 2007. *Kulturens soppstenar. Om kulturprojekt som social mirakelmetod. I: Mångfald är framtid*. Statens offentliga utredningar, SOU 2007:50. Stockholm.